

Igy első forgatásra úgy tetszik, hogy valóban a legelterjedtebb hibákat és idegen szókat állítja pellengérré. A két szótár a könyvnek több mint négyötödét foglalja el. A használat fogja megmutatni, mennyiben szorul ez a rész (esetleg a többi is) kiegészítésre és javításra.

Olyan könnyen áttekinthető, tanulmányozás nélkül azonnal használható (és olcsó) ez a kis köyv, hogy óhajtanunk kell, báresak minél hamarabb és minél gyakrabban volna szükség újabb és újabb kiadására, mert ez azt bizonyítaná, hogy utasításait sokan olvassák és megfogadják.

Brüll Emánuel

A mutatónévmás hibás elhagyása és hibás használata.

Elég sokan vannak, akik már megelégtették, sőt sokallják a nyelv-helyességgel és nyelvtisztasággal foglalkozó cikkeket. Érdekes az is, hogy a megcsömörlöttek többnyire a tollforgatók közül kerülnek ki. Az egyik őszintén meg is mondta, hogy tanulókorra óta sohasem foglalkozott nyelvi és stilisztikai kérdésekkel, úgy írt, ahogyan Isten tudnia adta. Egynéhány év óta azonban minduntalan belébotlik ilyen cikkekre és kénytelen-kelletlen elolvassa őket, az eredmény az, hogy írás közben el-elakad, egy-egy idegen szónak magyar megfelelője nem jut eszébe, vagy érzi, hogy valamelyik szólása nem magyar, de hírtelen nem tud magán segíteni, utánanézni nincs ideje, sem kedve, egyszóval megbénítja munkájában. Ilyesmi eddigelé nem történt meg véle. Ha nem kívánja is a nyelvművelőket a pokol fenekére, mert hiszen jámbor keresztyén, de igazán szeretné, ha okosabb dolgokkal foglalkoznának, mindenki több hasznukat látná.

Ilyen és hasonló megnyilatkozások után arra gondoltam, hogy talán nem ártana egy ideig abbahagyni a nyelvigazító írásokat, vagy leglább számukat mérsékelni, hogy az eddigieket mintegy meg tudja emésztetni az írástudó közönség. A hibákra való állandó figyelmeztetés valóban nem tartozik a legkellemesebb dolgok közé. Csakhogy könnyű belátni, hogy egyszeri, kétszeri mondás, figyelmeztetés épúgy nem vezet eredményre, mint ahogyan nem elegendő a gyermeknek sem, ha azt akarjuk, hogy valamelyik rossz szokásával föl hagyjon. Sokszor kell mondani, gyakran kell fülébe rágni, még ha berzenkedik is ellene; így sem biztos, hogy foganatja lesz, de senki sem vetheti a szülők szemére (a gyermek legkevésbé), hogy nem teljesítették kötelességüket. Másrészt vannak olyanok is, akik örömmel fogadják, szívesen olvassák az ilyen tárgyú fejtegetéseket, mert a nyelv ügyét fontosnak tartják és mert okulnak belőlük. Még jobban örülnek annak, hogy útbaigazító nyelvvédő könyvek jelennek meg, nem kell kétséges esetekben nekik maguknak nagy időpazarlással utánajárniok a dolgoknak. Ezzel nyugtatom meg magam most, amikor a mutatónévmás hibás elhagyásáról, ill. hibás alkalmazásáról akarok egynéhány példával kapcsolatban szólni.

1. Nem szabad elhagynunk a főmondatból a mutatónévmást akkor, ha a rákövetkező jelzői mellékmondat a főmondat valamely tagjának új és fontos, tehát kiemelendő ismertető jegyét tartalmazza. Például: ... egyházi körökben komolyan foglalkoznak *az indítvánnyal*, hogy a templomokban hangos filmeket mutassanak be (Amerikáról van szó, Ellenzék 1937. IV. 30.); helyesen: ...komolyan foglalkoznak *azzal az indítvánnyal*, hogy... Más példa: A görög mitológia csodatárában állandó leltári tárgy gyanánt szerepel *a hit*, hogy az állatok egymással rendes beszélgetést folytatnak (Ráth-Végh,

A könyv komédiája 187. l.); helyesen: ...állandó leltári tárgy gyanánt szerepel az a hit, hogy... Ilyen példa ez is: Ez volt Németország halála a férfi iránt, aki... stb. (Valamelyik napilapból); helyesen: az iránt a férfi iránt, aki... Igaz, kissé nehézkesé válik a névutónak kétszeri kitétele miatt, ilyenkor az azon névmás is használható (azon férfi iránt), pedig máskor ugyancsak kerülni szoktuk, de a rámutatás hiánya egészen németes.

Még föltűnőbbé válik ez a hiba, ha a mutatónévmás a mondat éléről hiányzik. Például: A cikk, amely miatt a titkosrendőrség elkobozta a páneurópai unió németországi vagyonát (Független Újság 1937. 38. sz. 6. l.); helyesen: Az a cikk, amely miatt stb. Hiányzik néha a mutatónévmás az összetett mondat belsejében valamely megismételt mondattag előtt, pedig éppen azért ismételjük meg, mert a rákövetkező jelzői mellékmondatban még valami igen fontosat akarunk róla mondani. A hiány éppen annyira föltűnő, mint az előbbiben, hasonló is az előbbihez. Például: Világszemléletüket erdélyi realizmusnak keresztelték el, redlizmusnak, amelynek gyökerei a mába és Erdély földjébe nyúlnak le (Független Újság 1937. 40. sz. 4. l.); helyesen: olyan realizmusnak, amely... Hasonló ez is: Feltűnő már most az is, hogy a germán képzők közül csak az egy -i jött át nyelvünkbe, egy képző, amelyet a magyar nyelven belül sokkal jobban tudunk megmagyarázni (M. Ny. 1914. 102. l.); helyesen: olyan képző (vagy: egy olyan képző), amelyet...

Ezzel a hibával sokszor, igen sokszor találkozunk nemcsak újságjaink hasábjain, hanem előadók beszédében és könyvek lapjain is. Vannak, akik védeni igyekeznek, mások meg éppen szépnek találják, azt mondják, hogy névmás nélkül a kifejezés, a fordulat tömörebb és találőbb, pedig csak magyartalan.

2. Elég gyakori vétség az is, hogy mutatónévmást használunk ott, ahol (a német rendszeren nyomatékos mutatónévmást — *derselbe* — használna) pedig személynévmásra vagy személyragos határozóra volna szükség. A magyar nyelv ugyanis nemcsak akkor használ személynévmást, amikor valóban személyre akar véle rámutatni, hanem (a névmás nevének meghazudtolásával) akkor is, ha élőlényről vagy éppen élettelen tárgyról van szó. Például: Visszaküldte a tolvaj az ellopott külföldi bankjegyeket, mert nem tudta azokat értékesíteni (Keleti Újság 1938. III. 17.); helyesen: ...mert nem tudta őket értékesíteni. Vagy például: ...a pedagógia céljai eszményiek, s az a mi feladatunk, hogy azokat lehetőleg megközelítsük (Erdélyi Iskola 1937: 339. l.); helyesen: ...hogy lehetőleg megközelítsük őket. Még egy példa: Amikor olvassuk, szinte kocog a fogunk, amint képzeletben azon végig kocogunk (Pásztortűz 1937. 388. l.); helyesen: ...amint végigkocogunk rajta. Az utolsó példát Dengl János könyvéből (Magyar nyelv-helyesség és magyar stílus, Bpest, 1937. 183. l.) veszem kölcsön, minthogy ilyen árnyalatút nem jegyeztem föl: A tűzvész a gyárat az abban felhalmozott nyersanyaggal együtt teljesen elhamvasztotta; helyesen (jobb szórenddel is): A tűzvész teljesen elhamvasztotta a gyárat a benne felhalmozott nyersanyaggal együtt.

3. Van olyan eset is, hogy a mutatónévmás egészen fölösleges. Például: Az 1868 utáni korszak megbecsüli ugyan az elődök munkáját, de már más szellemben folytatja azt (Láthatár 1937. 5. l.); ebben a mondatban az azt névmás használata szükségtelen, kitétele németesség, mert a magyarban ilyenkor elvégzi a rámutatást az igének — *folytatja* — tárgyra is mutató személyragja, vagyis tárgyas ragozása. — Egy másik példa: Ezekben a leírásokban oly gazdag a regény, hogy nincs hely azoknak felemlítésére sem (Pásztortűz 1937. 338. l.); helyesen: ...hogy nincs hely felemlítésükre sem, vagyis mutató-

névmás nélkül, de személyragos főnévvel. Éppen ez a személyrag teszi fölöslegessé a névmást; a németnek efféléje nincsen, azért kénytelen ilyenkor névmást használni. A kifogásolt mondatban arra a mutatónévmásra csak akkor volna szükség, ha egy rákövetkező mellékmondat a leírások egyik fajtájáról közölne valami különösen figyelemreméltót; ha például így folytatódna: ...nincs hely *azoknak* felemlítésére sem, amelyek bennünket közelebbről érdekelnek, minthogy szülőföldünkről szólnak. — Fölösleges a névmás a következő mondatban is: Ha ezeken a gyermekeken nem segítünk, *azok* idő előtt el fognak pusztulni (Erdélyi Turista 1929. 2. sz.). Olyan egyszerű és világos a mondat szerkezete, a második mondat alanya annyira könnyen odaérthető, nem is nyomatékos, hogy a mutatónévmásra éppen semmi szükség sincsen, sőt kitétele hiba.

4. A mutatónévmásnak még csak egy hibás használatáról, jobban mondva rossz elhelyezéséről, kifogásolható szórendjéről akarok szólni. A jelzőként használt mutató névmás megelőzi a tulajdonságjelzőt, mert hiszen az egész, a jelzővel pontosabban meghatározott fogalomra mutat rá nyomatékosan. Például: Délután meglátogatom *azt a súlyosan sebesült katonát*, aki stb. Szándékosan választottam jelzőül határozóval bővített *igenevet*, mert éppen az ő kedvéért történik meg, hogy a névmás hátrakerül. Például: Különösen nagy nehézséget okoz *a szabályzathból folyó az az elv*, hogy... (Ellenzék 1936. 90. sz.); helyesen: ...*az a szabályzathból folyó elv*. A névmás hátratétele különösen akkor hibás, amikor az igenes jelző sok bővítőmiény miatt egész igenévi szerkezetté testesedik; ilyenkor a nagyobb világosság és könnyebb megértés *azt* kívánja, hogy az igenévi szerkezetet egész mondattal váltsuk föl. Például: ...*a maga teljességében igazán csak most felismert abból a lelki minőségemből*... (Nyugat, 1934. II. 603. l.); helyesen: *abból*, *a maga teljességében igazán csak most felismert lelki minőségemből*..., vagy még inkább így: ...*abból a lelki minőségemből*, melyet *a maga teljességében csak most ismertem fel*... Más példa: A történelem vizsgálatának Marx és Engels nevéhez fűződő *ez* ismert módszere szerint (Nyugat 1938. 129. l.); helyesen: A történelem vizsgálatának *ez ismert módszere szerint*, amely Marx és Engels nevéhez fűződik. Hasonló ez a mondat is: ... fontos eredmény volt a svájci német S.-nek és a francia P.-nek egymástól függetlenül talált *az a megállapítása*, hogy... (Búvár 1937. 127. l.); helyesen: ...fontos eredmény volt a svájci német S.-nek és a francia P.-nek *az a megállapítása*, melyet egymástól függetlenül találtak, hogy... (vagy: ...fontos volt a svájci német S.-nek és a francia P.-nek *az az egymástól függetlenül talált megállapítása*, hogy...; vagy: ...fontos eredmény volt az a megállapítás, amelyet a svájci német S. és a francia P. egymástól függetlenül találtak...).

Ezt a szerkezetet nagyon nehézkesnek is tartom. Meglehet, hogy az a törekvés teremtette meg (idegen nyelvi hatásokon kívül), hogy minél kevesebb mellékmondat legyen írásunkban, de ennek a törekvésnek, a jelzői mellékmondatoktól való irtozásnak a világosság és nyelvtani szabatosság adja meg az árát. Búcsúzóul még két példát mutatok bé: Nem akarom szó nélkül hagyni e javaslat címében és szövegében olvasható *azt a sajtószerű nyelvhasználatot*... (MNy. 1931. 258. l.); helyesen: ...*azt a sajtószerű nyelvhasználatot*, amely e javaslat címében és szövegében olvasható. A másik példa ez: ...Toldi Estéje I. énekének 2. versszakában előforduló *ehhez a szóhoz*... (MNy. 1934. 238. l.); helyesen: *ehhez a szóhoz*, amely Toldi Estéje I. énekének 2. versszakában fordul elő... (még így is jobb: *ehhez a Toldi Estéje I. énekének 2. versszakában előforduló szóhoz*...).

Brüll Emánuel